

УМЕТНОСТ

АРХИТЕКТУРА

Српска архитектура. О најстаријим објектима, утврђеним градовима и дворцима, сазнајемо више из писаних извора него из материјалних остатака. Према *Лейбенску Јошкој Дукљанинине* свака жупа, као управна целина, имала је свој град а сваки владалац, па и жупан, свој дворац. Прве цркве, уколико нису наслеђене, биле су малих димензија, грађене најчешће од притесаног камена или дрвета. Биле су то придворне капеле и гробнице владара, великаша и имућних грађана, украсене фрескама, орнаментима и снабдевене предметима израђеним од племенитих метала.

У првом периоду, од поч. IX до краја XI в., културни центри су Рашка и Приморје. У Расу је подигнута црква Св. Петра и Павла, четворолисне основе и с кубетом на тромпама, затим црква у Затону, црква у Ђунису и Стара Павлица на Ибру, а у Приморју сводом покривена базилика Св. Михаила у Стону, Богородица Ратачка код Бара, Св. Стефан у Скадру, опатија Св. Срђа и Вакха на Бојани, маузолеј дукљанских владара.

Нов период у српској архитектури настаје у другој половини XII в. када је велики жупан Немања подигао цркву Св. Ђорђа у Расу и Богородичину цркву у Студеници, ремек-дела која ће служити као пример за маузолеј владалаца из династије Немањића. Стефан I, уз помоћ свог брата Саве Немањића, саградио је Жичу, краљ Владислав Милешеву, кнез Стефан Морачу, Урош I Сопоћане, његова жена Јелена Грађац а Драгутин и Милутин Ариље. Захваљујући краљици Јелени и њеним синовима Драгутину и Милутину, крајем XII и поч. XIV в. подигнут је и низ католичких манастира у Приморју: Св. Никола код Скадра, Богородичина црква у Улцињу, Св. Никола изнад Бара, Св. Ана у Котору и др.

Током прве пол. XIV в. наставља се комбиновање византијских и романичких облика при зидању краљевских гробница: Бањске краља Милутина, Дечана Стефана III и Св. Арханђела код Призрена цара Душана. Епископске цркве (Богородица Љевишка у Призрену, цркве у Пећи, Грачаница и др.) подизане су у изразито византијском стилу, од опеке и камена, каткад с пет кубета. У истом стилу гради се и током друге пол. XIV в., када је већина цркава имала основу у облику уписаног крста. Ове цркве подизане су мањом у новоосвојеним крајевима где су већ вековима владали византијски утицаји: у Штипу, Леснову, Прилепу.

После премештања центра самосталне српске државе у моравску област долази до новог полета у подизању црквених грађевина. Крајем XIV и током прве пол. XV в., за владавине кнеза Лазара и деспота Стефана и Ђурђа, оне имају тролисну основу, зидају се од камена и опеке и украсавају слепим аркадама, розетама и нефигуралним пластичним декором на прозорима и вратима (тзв. моравски стил). Међу најлепшим црквама из тога доба су Лазарица, Раваница, Каленић, Ресава (Манасија). Ове цркве су пре живописне него монументалне. То су наши најоригиналнији средњовековни архитектонски споменици.

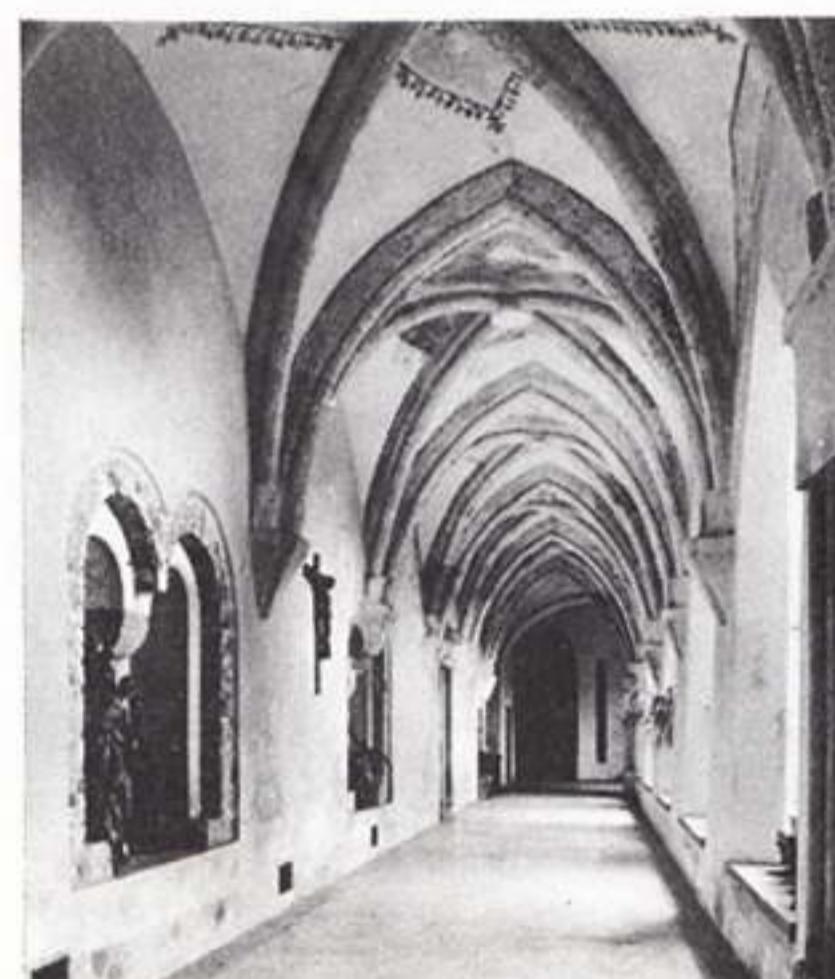
Средњовековна профана архитектура није се одржала у целовитом облику. О подизању и развоју градова сазнајемо из писаних докумената или археолошких налаза. Током XI и XII в. подигнути су, обновљени или прошириви Ресава, Звечан, Скадар, Бар и Котор, у XIII в. Маглич, Брсково, Јелеч, Призрен, Дебрец и Дрвост, у XIV в. Скопље, Прилеп, Серез, Бер, Србица, крајем XIV и у првој пол. XV в. Крушевач, Београд, Ново Брандо, Смедерево, Голубац. Градови су били опкољени бедемима и кулама и имали су цитаделу са дворцем и капелом, грађанске куће и палате, саборну цркву и црквице, а испод града су се ширила предграђа са тргом. Од њих су се очували у већој или мањој мери само куле и

Студеница

Пећка патријаршија

Самостан у Стничкој

Стјепан-град

бедеми и понекде цркве. Видних остатака имајош од архиепископске палате у Магличу и деспотовог двора у Смедереву. Профане зграде су подизане и по манастирима који су такође били утврђивани; у Студеници има остатака палате са тремом од мермера, у манастиру Св. Арханђела очувана је цитадела са црквом, у Раваници бедеми и куле са капелом, у Манасији куле са градским платном и монументална трпезарија.

После пропасти државе под ударом Турaka, грађевинска активност се не прекида, али губи размре и значај који је до тада имала. Граде се још само цркве али су оне у крајевима који су потпали под Турке без веће уметничке вредности. У крајевима који су потпали под венецијанску власт, у доба ренесансне и, нарочито, барока саграђено је већином по пројектима италијанских архитеката више палата и цркава, нарочито у Перасту, Котору, Прчњу и Бару. У северним крајевима, под влашћу Хабсбуршке Монархије, подигнуто је неколико стотина манастира, градских и сеоских цркава или у традиционалном стилу (Крушедол, Хопово, Јазак, Бездин) или у барокном стилу (у Будиму, Сент Андреји, Вршуцу, Панчеву итд.).

По ослобођењу од Турaka грађевинска активност у Србији нагло се развија. До средине 30-их година граде се стамбени објекти у духу традиционалног балканског народног градитељства и црквени објекти у једноставним облицима ретардираног традиционализма. Најзначајнији примери ове архитектуре су конаци у Београду и Топчидеру. Пред крај Милошеве прве владе подижу се и велики јавни објекти, Ђумрука и Дворац на Сава-мали. Ови објекти, порушени током последњег рата, уносе у српску архитектуру сасвим нов градитељски метод који су познавали пречански „баумажтори“ и архитекти. Први црквени монументални објекат у духу западњачке градитељске традиције била је Саборна црква у Београду.

Средином XIX в. значајно место у градитељству заузимају чешки инжењери и архитекти међу којима се истиче Јан Неволе, аутор Капетан-Мишиног здања у Београду. Током друге половине века појављују се постепено и домаћи аутори, најпре они рођени на територији Аустро-Угарске, школовани у Бечу (Шрепловић, Валтровић, Бугарски, Илкић, К. Јовановић) а пред сам крај века активна је већ и прва генерација домаћих архитеката школованих делимично на Техничком одсеку Велике школе, а делимично у иностранству.

Најзначајнији објекти грађени током друге пол. XIX в. су зграда Народног позоришта и Старог двора у Београду (Бугарски), Старо здање у Аранђеловцу (Шрепловић), Официрски дом у Београду (Илкић) итд.

У првим деценијама XX в. делује генерација ·Andre Стевановића и Николе Несторовића (зграде Народног музеја, Београдске задруге), Димитрија Т. Лека (палата „Атина“ на Теразијама, зграда Војне академије), Бранка Таназевића (Телефонска централа). Ова генерација постепено напушта строга правила европског академизма и прихвата нове стилске тенденције, сецесију, српсковизантијски стил.

Током треће деценије у српској архитектури сусрећу се многа различита идејна струјања. Руски академичари (Краснов, Баумгартен) који су се после победе октобарске револуције насељили углавном у Београду, граде монументалне објекте (палата СИП-а и стара зграда Генералштаба у Ул. Милоша Великог) у помпезним формама касног академског маниризма. Домаћи академичари (Димитрије М. Леко, Светозар Јовановић, др Милутин Борисављевић) и представници „националног“ стила (М. Коруновић, М. Костић) граде своје најзначајније објекте крајем треће и поч. четврте деценије, управо у доба зачињања, бурног развоја и коначне победе модерног покрета.

Покрет чији су protagonisti били чланови Групе архитеката модерног правца (1928–34) увео је методе европског рационализма (безорнаментална фасада, слободни аранжман

основе, армиранобетонска конструкција) најпре у област стамбених а од средине четврте деценије и монументалних јавних објеката. Најзначајнији примери српског међуратног модернизма су Злоковићева Дечја клиника и Брашованова зграда Државне штампарије (данас БИГЗ-а). У стамбеној изградњи истакли су се чистим и функционалним решењима Б. Маринковић, М. Прљевић, М. Белобрк.

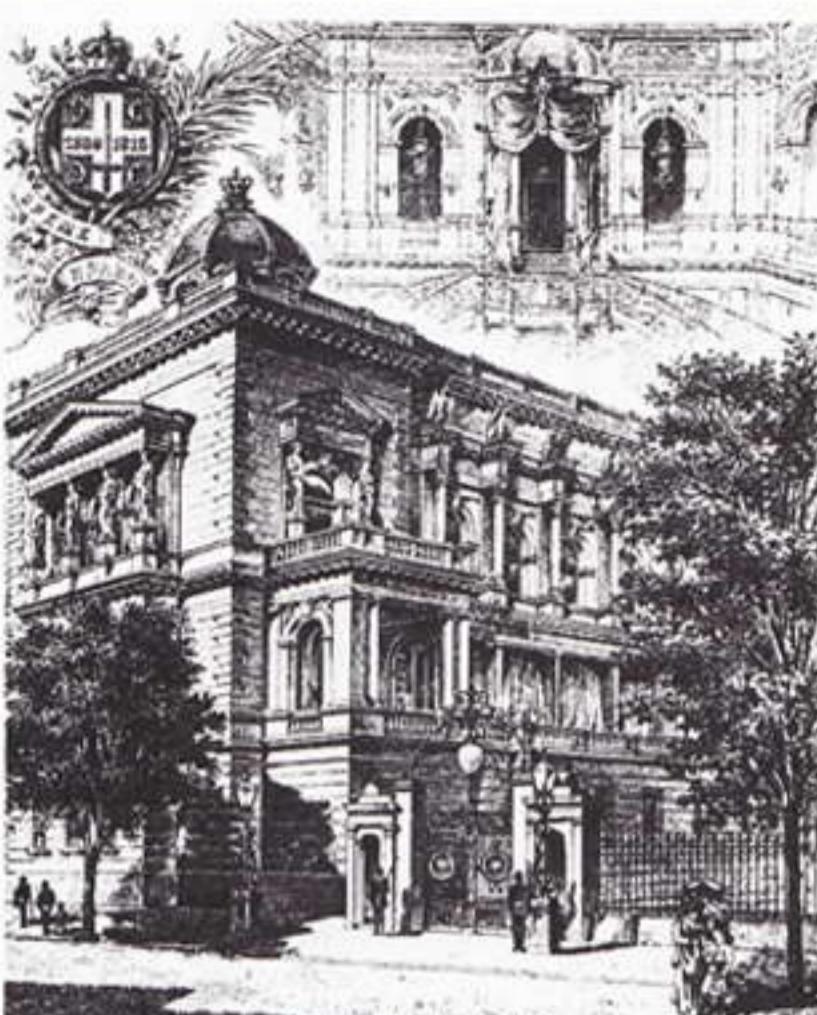
У послератно доба обнове и изградње земље српска архитектура је спутана релативно малим избором квалитетних материјала као и доктрином „социјалистичког реализма“ (зграда Економског факултета, Дом синдиката). Средином 50-их година В. Максимовић, М. Маџура, М. Пантовић одлучно раскидају са теоријом и праксом „соцреализма“ објектима као што су зграда „Југословенске књиге“ на Теразијама, Војна штампарија, комплекс Сајмишта. Пред крај 50-их година појављују се дела нове генерације чији су најзначајнији представници Богдан Богдановић, Иван Антић, Алексеј Бркић. Њима се нешто касније придружује и Михајло Митровић.

Током седме деценије појављују се једна за другом нове генерације архитеката које сопствени идентитет изграђују или на пажљивом преношењу најпознатијих иностраних модела, како у области обликовања тако и у области технологије (зграда СДК у Београду Петра Вуловића или центар „Сава“ Стојана Максимовића), или инсистирајем на бујности облика, често романтичног садржаја (Трафостаница у насељу Кнежевац-Кијево Александра Ђокића или хотел „Врбак“ у Новом Пазару Томислава Миловановића). У другој пол. 70-их и поч. 80-их година појављује се и најмлађа генерација архитеката (Група МЕЧ – Мусић, Јанковић, Чеховин; Малдини, Жутић) окренута више свету уметничких идеја него градитељских реализација.

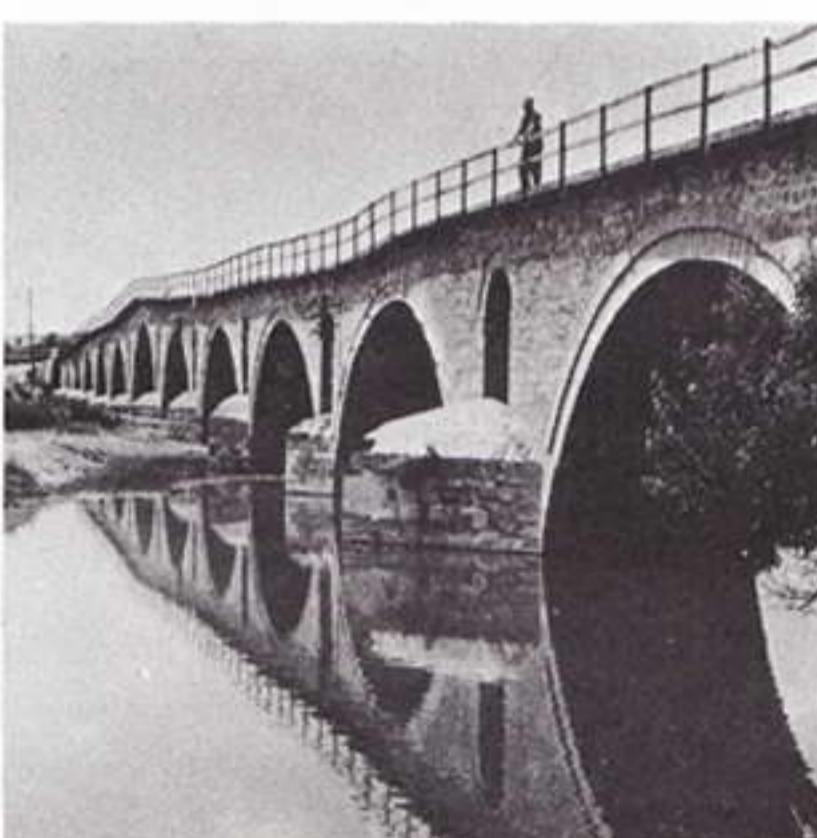
Хрватска архитектура. Најстарији архитектонски споменици настали су у периоду од IX–XI в. на територији северне Далматије; то су претежно придворне цркве које су подизали кнезови, краљеви и црквени великодостојници. Одликују се разноврсношћу основа: Св. Донат у Задру има кружну основу, Св. Марта у Бијаћима и Св. Барбара у Трогиру су тробродне, Св. Петар у Задру двобродан, Св. криж у Нину има четворолисну, а Св. тројица у Сплиту шестолисну основу. Најзад, Св. Петар у Прику код Омиша је једнобродна базилика. У структури цркве се одликују полуобличастим сводовима и куполом а зидане су од камена. У другој пол. XI в. јављају се и тробродне базилике с равном таваницом од дрвета, са три полуокружне олтарске апсиде и, каткад, са звоником; такве су Св. Петар у Драги на Рабу, катедрала у Биограду на мору и Св. Мојсије у Солину. У XII в. подижу се грађевине у романском стилу међу којима су најзначајније катедрале у Трогиру и Задру. У исто време подигнута су и импозантни звоници у Сплиту и на Рабу, а касније и по многим другим местима. Својим вертикалним облицима звоници дају карактеристичан изглед градовима у Приморју.

У XV в. доминира венецијанска варијанта готског стила. Најзначајнији представник готике је Јурај Далматинац, први пројектант и градитељ величанствене катедрале у Шибенику. У доба ренесансне најзначајнији архитекти су странци: Андрија Алеши, Албанац из Драча, који је подигао крстionицу у катедрали у Трогиру и Никола Фирентинац који је довршио катедралу у Шибенику.

Од посебног значаја за градитељску културу овог доба је развој Дубровника. Од раног средњег века до губитка самосталности, на кулама и зидинама којима је Дубровник утврђен и које му дају специфичну лепоту радио је више генерација градитеља међу којима и Микелоцо. У XV в. Дубровчани су подигли и град Стон на Пељешцу. Најзначајнији споменик романског стила је клаустар фрањевачког манастира, дело каменара Михе из Бара, грађен у XV веку.

А. Бугарски: Стари двор, Београд

Терзијски мост на Ситници

Куршумли-хан, Скопље

Диоклецијанова палата, Сплит

У стилу венецијанске готике подигнуто је више објеката међу којима су најзначајнији бенедиктински манастир и Кнежев двор, на коме се радио и у време ренесансне. Од домаћих архитеката истичу се Паскоје Милићевић, творац Дивоне и Петар Андријић који је саградио ренесансну цркву Св. Спаса. У доба барока, које обилује монументалним споменицима, подигнуте су катедрална Госпина црква, црква Св. Влаха и језуитска црква, углавном по пројектима страних архитеката. Истовремено је дошло до процвата и у профанијој архитектури. Породице Сорочевић, Гучетић, Бунић, Скочићуha и Кабога подигле су сјајне дворце с прекрасним вртовима и капелама у граду и околини, у Гружу, Ријеци дубровачкој и по острвима. И на северу Хрватске је у доба барока подигнут низ цркава са богатом унутрашњом декорацијом: цркве у Белцу, Св. Катерине у Загребу, Фрањевачка и Уршулинска црква у Вараждину и др. Током XIX в. највише се градило у Загребу, по пројектима бечких архитеката и њихових ученика. Крајем 50-их година подигнута је зграда садашњег Ректората Свеучилишта у неороманичком стилу, вероватно за потребе смештаја болничке установе (Варошка болница у Београду подигнута је у исто време, такође у неороманичком стилу). Палата ЈАЗУ у стилу неоренесансне подигнута је крајем 70-их година, док је необарокна зграда Казалишта довољна пред крај века.

Пред крај XIX в. појављују се домаћи архитекти школовани у иностранству: Пилар, Ивековић, Ванџаш, Грахор. Битан преокрет у смислу студиозног и савременог приступа решавању архитектонских проблема донела је појава Вагнеровог ученика Виктора Ковачића. Претечама хрватске Модерне могу се уз Ковачића сматрати и Едо Шен и Хugo Ерлих, чија се активност преноси и у међуратно доба.

У овом периоду (1919–41) генерацију архитеката школованих у иностранству замењују први ученици загребачке школе: Албини, Денцлер, Вркљан, Клиска, Пичман. Под утицајем идеја европског рационализма хрватски архитекти су у међуратном периоду постигли завидан ниво чистоте форме како у компоновању маса тако и у структуралном склопу или обликовању елевације. Поред већ поменутих архитеката, дела Земљака, Иблера, Стрижића, Планића и других природно су се уклапала у савремену европску архитектуру и била способна да издрже поређења са чуvenом „чешком школом“.

У послератно доба обнове и изградње земље и хрватски архитекти нашли су се под утицајем идеја „соцреализма“. Прве продоре ка савременим кретањима у светској архитектури учинили су Д. Галић изградњом једног корбизијевског стамбеног блока, И. Витић Основном школом у Шибенику, В. Турина Центром за заштиту мајке и деце. Крајем 50-их година појављују се сајамски објекти В. Рихтера (Expo '58) и Б. Рашице (павиљон „Машиноградње“ на загребачком Велесајму). Најзначајнија савремена остварења хрватских архитеката су без сумње Стадион у Сплиту В. Магаша и зграда „Електре“ у Загребу М. Шоштерића.

Словеначка архитектура. Прва монументална црква у Словенији, тробродна базилика у Стични, подигнута је у првој пол. XIII в. у романском стилу. Најстарија црква грађена у готском стилу, Миноритска црква у Птују, потиче из средине XIII в. Све до краја XV в. цркве се граде искључиво у стилу позне готике: у Крању, Двору, Црногору, Шкофјој Локи, Радовљици и Слов. Горицама. У периоду ренесансне не граде се значајнији објекти, тако да се у словеначком подручју барокно наслеђе наставља на позну готику. И у области сакралне и у области профане архитектуре словеначки барок је оставио неке од најзначајнијих споменика на нашем тлу. У монументалној црквију архитектури најпре се граде цркве језуитског реда. Временом се лонгитудинални тип грађевине претвара у немирну барокну структуру а средином XVII в. јавља се осмоугаона основа са

куполом и овалним зидовима. Најзначајнији дomet словеначки барок је достигао у Уршулинској цркви у Љубљани и Францисканској цркви. То су грађевине лонгитудиналне основе и барокног декоративног система како у елевацији тако и у интеријеру.

У области профane архитектуре реализација зрелих барокних идеја постигнута је у репрезентативном дворцу у Дорнави код Птуја. Овде се срећу скоро сви елементи барокног стила: наглашена монументална степеништа, раскошни интеријери, фонтане, вртна пластика.

Током XIX в. подижу се јавни објекти у историјистичким нео-стиловима, често под утицајем прашке школе. Словеначки национални препород од утицаја је на подизање народних дома и позоришта међу којима се истиче љубљанска Опера, дело чешких аутора Храскија и Хрубија. Пред крај XIX в. уз појаву бечке сецесије и деловање Ота Вагнера појављују се и први значајни домаћи архитекти, школовани у Бечу: Фабијани, Плечник, Јагер. Фабијани је изградио неколико значајних стамбених објеката у којима је инвентивно прерадио историјистичке облике. Ученик Вагнерове школе Цирил Метод Кох унео је у словеначку архитектуру и формални израз сецесије.

Битан прелом у развоју словеначке архитектуре настаје директним утицајем и деловањем Јосипа Плечника који у међуратном периоду оснива школу архитектуре на Љубљанском универзитету, а крајем 20-их година гради цркве у Прекомурју и Љубљани и зграду Осигуравајућег друштва, такође у Љубљани, где реализује и низ урбанистичких решења. У међуратном периоду у Љубљани је активан и Иван Вурник који је у једном периоду свог стваралаштва уносио дух романтичног ослањања на домаћу градитељску традицију, као и Јосип Костаперарија, Фабијанијев ученик, чија су дела блиска погледима А. Лоса.

У послератном периоду по општем значају својих дела и утицају на млађу генерацију Плечника замењује Едо Равникар. Његова најзначајнија дела настала су крајем 50-их и поч. 60-их година (зграда Општине у Крању, стамбени комплекс Ферантов врт у Љубљани и Трг револуције у Љубљани). Средином 60-их година у словеначкој архитектури делује генерација чији су најзначајнији представници Милан Михелић, Савин Север, Станко Кристл и др. Ова генерација подигла је општи ниво словеначког градитељства и обезбедила му завидно место у југословенском простору.

Босна и Херцеговина. Средњовековне црквене грађевине су махом порушене или су њихови остаци недовољно истражени. Најпознатија је црква Св. Петра у Чичеву код Требиња, грађена у XI в. Новија откопавања у долини Неретве указују на постојање више средњовековних сакралних локалитета. На такав закључак наводе и топоними као и камени натпис о цркви бана Кулина. Знатно боље очувани су бедеми и куле градова и дворова средњовековних владара и великаша: Бобовац, Сребрница, Благай, Клобук, Мичевац, Почитељ итд.

По доласку Турака архитектура потпада под утицај исламске уметности. У складу са потребама нових властодржаца граде се цамије (најпознатија је Хусрев-бегова у Сарајеву), текије, амами, турбета, караван-саји, ханови, сахат-куле итд. У грађењу мостова најефектнија решења достигнута су у Вишеграду и Мостару.

У периоду аустријске окупације (1878–1918) Босна и Херцеговина потпадају под утицај западноевропског градитељства. Поред низа еклектичких објеката, обликованих у духу академског историјизма (зграде Земаљског музеја, зграда бившег Суда итд.), грађени су и објекти у „оријенталном“ духу са јасном намером да се запоседнута територија прикаже као колонија насељена несловенским живљем. Најпознатији објекти ове врсте су Школа за шеријатске студије и Градска већница у Сарајеву, Железничка станица у Босанском Броду, Гимназија у Мостару и др.

У међуратном периоду сарајевски архитекти били су под знатним утицајем прогресивних идеја загребачке школе. Функционалним решењима у безорнаменталној архитектури истакли су се Д. Смиљанић, М. Бајлон и др. У послератном периоду значајан утицај на одгој домаћих архитеката извршио је Ј. Најдхарт. У својим теоријским радовима Најдхарт се залагао за поштовање локалне градитељске традиције, али се архитектура Босне и Херцеговине ипак развијала у духу савремене архитектуре у свету. И у погледу савладавања различитих архитектонских програма, од стамбене архитектуре до монументалних спортских објеката, и у погледу праћења технолошких иновација у грађењу, босанско-херцеговачка архитектура је достигла развијеност подручја са знатно старијом градитељском традицијом, односећи не тако ретко победе на јавним архитектонским надметањима какви су *Борбина* награда за архитектуру или београдски Салон архитектуре.

Црна Гора. У првом периоду од IX–XI в.

најзначајнији споменици профane архитектуре су утврђени градови и владарски дворци.

Црквене грађевине су скромних димензија

али веома разноврсних основа. У доба Немањића градови Скадар, Улцињ, Бар и Котор

били су не само повремене престонице владара

и седиште њихових сродника него и

напредни центри уметничких радионица. Све

до XV в. граде се многоbrojne цркве, већином једнобродне а ређе тробродне базилике.

После пада приморских градова под власт

Венеције у првој четвртини XV в. на подручје

Црне Горе продире готски стил. У грађењу

су се истакли и наши људи. Тако је Иван

Карпа са Хвара подигао прекрасни звоник

цркве у Перасту а мајстор Форетић са Корчуле

импозантну цркву манастира Савиње (1777–1799).

У другој пол. XIX в. уз помоћ архитеката из

иностранства подиже се низ значајнијих објеката у духу западноевропског еклектизма,

најчешће на Цетињу, престоници самосталне црногорске државе. У међуратном периоду подигнути су модерни хотели на Црногорском приморју: у Будви, Милочери, Улцињу.

После II светског рата изграђен је нови главни град Црне Горе, Титоград, на темељима

разрушене Подгорице. Током неколико деценија изградње у Титограду су подигнути и

многи објекти различитих стилских тенденција: од „соцреалистичких“, какви су хотел

„Црна Гора“ и зграде највиших републичких

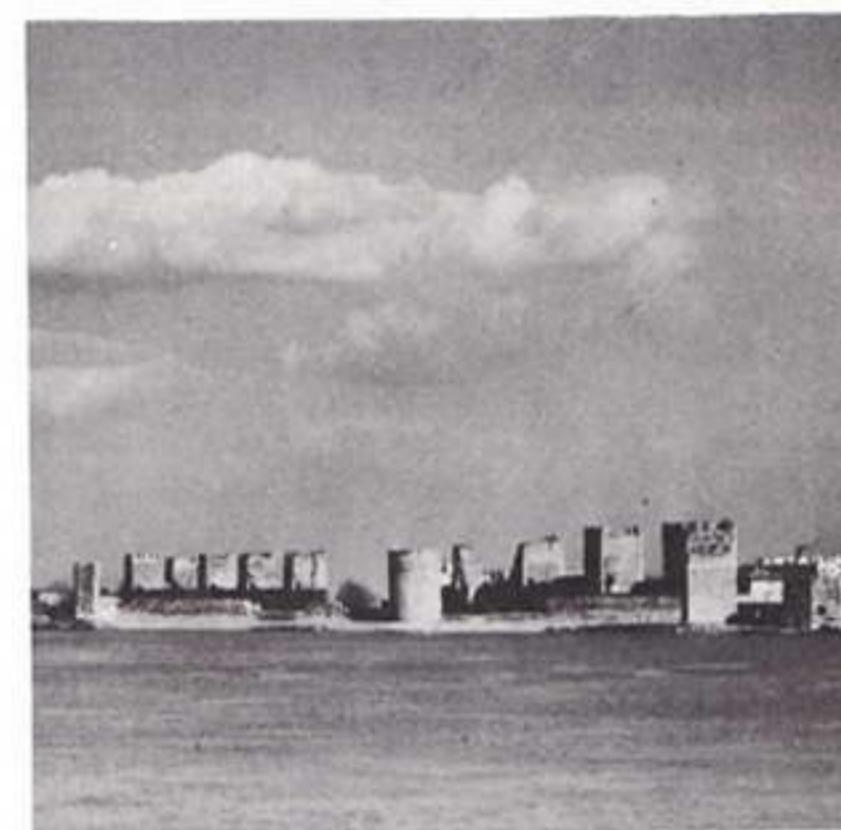
институција, до романтичног мотела „Морача“ и прецизно дизајнираног објекта ЦК СК Црне Горе.

Македонија. Појава словенских споменика у Македонији везана је за рад ученика Ђирила и Методија. У IX в. св. Климент је подигао триконхалну цркву Св. Пантелејмона у Охриду а св. Наум тробродну базилику Св. Арханђела Михаила на јужном крају Охридског језера. Из тог раног периода најзначајнија црква је базилика Св. Софије у Охриду која је добро очувана, заједно са фрескама.

За византијске владавине у XII в. сазидана је црква Св. Пантелејмона у Нерезима, а у XIII и XIV в. црква Богородице Перивлепте у

Стари град, Самобор

Смедеревски град

Сеоска кућа код Темнића

Костањевица

М. Пантовић: Београдски сајам

Е. Равникар: Административни центар у Краљу

Н. Добровић: Зграда ДСНО

М. Митровић: Бивете у Врњачкој Бањи

Охрид и неколико цркава у Костуру (данас у Грчкој). У доба Немањића и њихових наследника градитељска активност на тлу Македоније богата је како у области сакралне тако и профане архитектуре. Охрид и Прилеп били су у средњем веку најзначајнији утврђени градови. Скопље је, с цитаделом и подграђем у коме се налазио велики број цркава и палата, било престоница за владавине краља Милутина, царева Душана и Уроша. У Кратову и данас има племићких кула подигнутих крајем средњег века. Домаћа грађевинска активност није престала ни под влашћу Турака, али споменици из тог доба већином су малих димензија и без веће уметничке вредности, изузев цркве манастира Св. Прохора Пчињског и цркве у селу Чичеву код Градског.

У току дугог периода турске владавине подизани су многобројни објекти како у области јавне тако и стамбене архитектуре, али се релативно мало ових објеката задржало до данас. Велики скопски Амам реконструисан је после II светског рата за потребе Галерије модерне уметности. Од ханова најзначајнији је био Куршумли-хан, страдао у потресу 1963. године. Посебну градитељску вредност на тлу Македоније представља традиционална народна кућа, чији су облици доведени до перфекције у Охриду, Прилепу и другим градовима.

У периоду између два рата Скопље постаје центар Вардарске бановине а значајније јавне објекте подижу углавном архитекти из Београда (Злоковић, Којић, Несторовић, Леко) и Загреба (Иблер). Опште пропагирана тенденција да се јавни објекти граде у српсковизантијском стилу није међу архитектима имала значајнијег одзива осим у примеру напола порушене железничке станице.

После ослобођења земље на новооснованом Техничком факултету одгајају се први кадрови чија се активност већ осећа крајем 50-их година (Брезовски, Пецовски, Чипан). Млађе генерације македонских архитеката развије су своју активност нарочито после разорног земљотреса који је задесио Скопље 1963. године. Као резултат повећаних контаката са некима од најзначајнијих светских архитеката појавио се низ аутора и дела која одражавају најсавременије светске архитектонске тенденције (Студентски дом Ђорђи Константинова или Педагошка школа Јанка Константинова и др.). Такође је у савременој македонској архитектури веома присутна идеја о потреби чувања и варирања традиционалних архитектонских облика. Најпознатији пример ове идејне оријентације је Градски угоститељски центар „Летница“ у Охриду изграђен поч. 70-их година.

Д. Галић: Стамбена зграда у Загребу

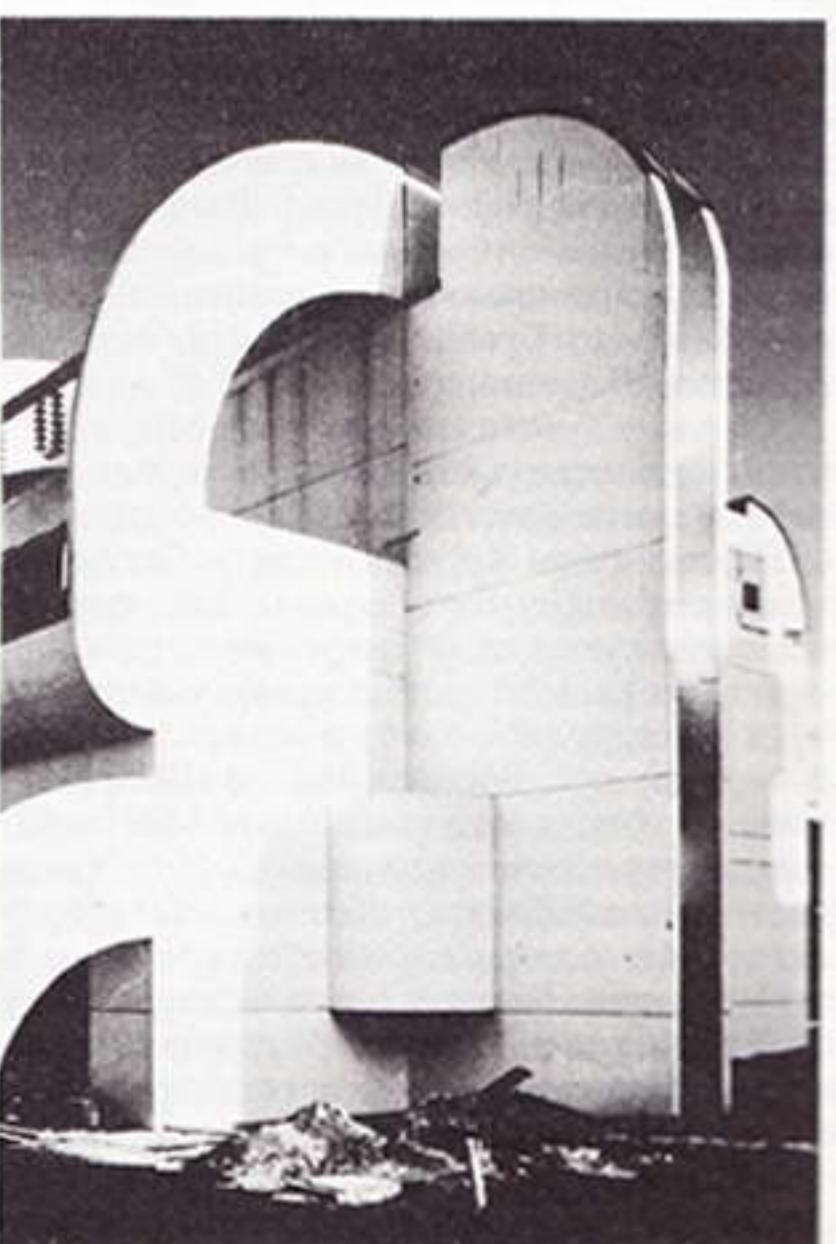
В. Рихтер: Југословенски павиљон на Светској изложби 1958. год.

Ј. Јајовић: Хотел „Канин“

М. Маџура: Војногеографски институт

А. Ђокић: Трафостаница у Београду